

Atrapats al gel

La llegendària expedició a l'Antàrtida de Shackleton

Museu marítim de Barcelona

Del 13 de novembre de 2007 al 24 de febrer de 2008

FUNDACIÓ CAIXA CATALUNYA

 museu marítim
Drassanes Reials de Barcelona

“Es busquen homes per a un viatge perillós. Sou baix. Fred extrem.

Llargs mesos de foscor completa. Perill constant.

No és segur tornar-ne amb vida. Honor i reconeixement en cas d'èxit.”

Això deia l'anunci que va publicar l'explorador britànic Ernest Shackleton, ja famós aleshores, per tal de reclutar la tripulació amb què partiria rumb al sud per l'agost del 1914, pocs dies abans d'esclatar la Primera Guerra Mundial. Tenien l'agosat propòsit de fer la primera travessa de l'Antàrtida a peu. Aquesta va ser l'última de les expedicions de l'època heroica de les exploracions polars. Solament a 160 quilòmetres de la seva destinació, el vaixell *Endurance* va quedar atrapat entre els blocs de glaç i allà sotsobraria, destrossat per la pressió.

ITINERÀNCIES DE L'EXPOSICIÓ

L'exposició *Atrapats al gel. La llegendària expedició a l'Antàrtida de Shackleton* es va presentar per primera vegada a Espanya l'any 2006 al Museu de les Ciències “Príncipe Felipe” a València. Des d'aleshores ha itinerat, amb un gran èxit de públic, a diferents ciutats del territori espanyol: Jerez (Sala del Callejón de los Bolos, 2006), Palma (Sa Llonja, 2007), Valladolid (Museo de la Ciencia, 2007) i Sevilla (Real Alcázar, 2007). Després de la present exposició al Museu Marítim de Barcelona, la mostra itinerarà a La Lonja de Saragossa al març del 2008.

CRÈDITS DE L'EXPOSICIÓ

Exposició organitzada i patrocinada per la **Fundació Caixa Catalunya** en el marc de les celebracions de l'Any Polar Internacional 2007-2008

Basada en l'exposició organitzada per l'**American Museum of Natural History de Nova York** amb la generosa col·laboració de Joseph F. Cullman III i esposa.

Les imatges de Frank Hurley procedeixen de les col·leccions de

Royal Geographical Society (amb l'Institute of British Geographers)

Scott Polar Research Institute i la State Library of New South Wales.

Organitza

Fundació Caixa Catalunya
Museu Marítim de Barcelona

Patrocina

Fundació Caixa Catalunya

Producció

Fundació Caixa Catalunya. Barcelona
American Museum of Natural History de Nova York

Exposició original de l'American Museum of Natural History

Comissària convidada: Caroline Alexander
Comissari: Ross D.E. MacPhee. AMNH

ADAPTACIÓ I ACTUALITZACIÓ DE L'EXPOSICIÓ FUNDACIÓ CAIXA CATALUNYA (FCC)

Director

Àlex Susanna

Cap d'Exposicions

Damià Martínez

Coordinació

Pola Canteli i Alexandra Benvenuti

Idea i realització

Rosa Ferré i Alfonso Peres

Comissari de l'exposició adaptada

Jerónimo López

Coordinació del muntatge a Barcelona

Museu Marítim de Barcelona

Comissariat tècnic

Art in Project
Eugenio Civera. Coordinació
Clara Grífol. Documentació

Disseny de l'adaptació i del muntatge

GR office

Produccions audiovisuals

Druida Films

Interactius

Le Studiolo de Pendulum

Projecte tècnic

Lunatus Comunicación Audiovisual

CATÀLEG

- El 2006 es va editar un catàleg basat en la versió en castellà del llibre de Caroline Alexander:

Atrapados en el hielo.

La legendaria expedición a la Antártida de Shackleton

Caroline Alexander

Ed. Planeta, Barcelona, 2006

221 pàgines

Il·lustracions en blanc i negre

- El 2007 s'ha editat la versió en català d'aquest catàleg

Atrapats al gel.

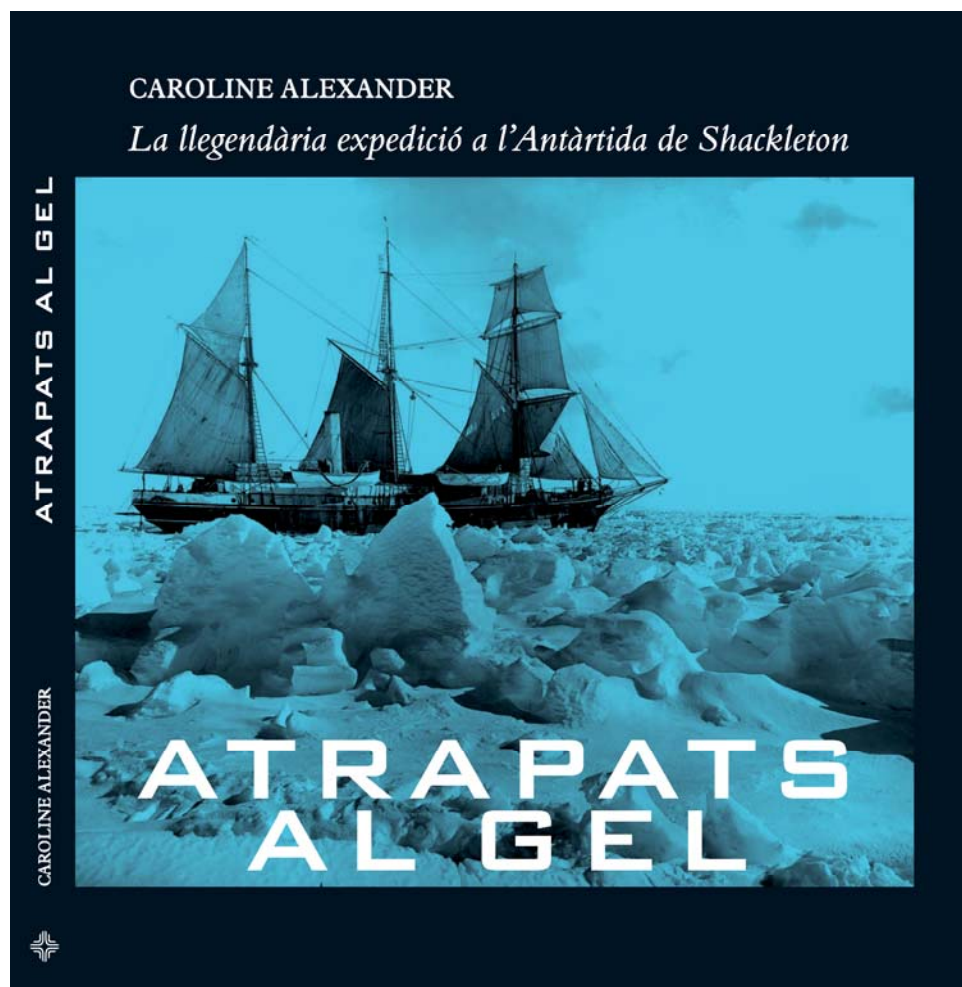
La llegendària expedició a l'Antàrtida de Shackleton

Caroline Alexander

Ed. Planeta, Barcelona, 2007

239 pàgines

Il·lustracions en blanc i negre

INFORMACIÓ BÀSICA

Exposició

Atrapats al gel. La llegendària expedició a l'Antàrtida de Shackleton

Data:

Del 13 de novembre de 2007 al 24 de febrer de 2008

Lloc:

Museu Marítim de Barcelona
Av. de les Drassanes, s/n

Informació:

www.museumaritimbarcelona.org i www.fundacioaixacatalunya.org

Horari:

De dilluns a diumenge de 10 a 20 h. Darrera entrada: 19 h.
Tancat 25 i 26 de desembre 2007 i 1 i 6 de gener 2008

Preu:

Entrada a l'exposició: 3 € Entrada reduïda: 2 €
L'Entrada General del Museu Marítim, 6.50 € inclou la visita a l'exposició

Concertació de visites guiades per a escoles i grups i reserves per a les activitats
al tel.: 93 342 99 20

INTRODUCCIÓ

“Des del punt de vista sentimental, és el darrer gran viatge polar que es pot emprendre. Serà un viatge més important que anar al pol, i crec que correspon a la nació britànica portar-lo a cap, perquè ens han derrotat en la conquesta del Pol Nord i del Pol Sud. Ara queda el viatge més llarg i impressionant de tots: la travessa del continent.”

Sir Ernest Shackleton

L'exposició documenta un dels episodis de supervivència més increïbles de la història de les expedicions de tots els temps: el viatge a l'Antàrtida de Sir Ernest Shackleton. A l'agost del 1914, pocs dies abans d'esclatar la Primera Guerra Mundial, el llegendari explorador i una tripulació de vint-i-set homes van partir per enfrontar-se a un repte agosarat: travessar a peu el continent austral.

Conscient de la repercussió que havia tingut la documentació gràfica d'exploracions antàrtiques anteriors, Shackleton va fundar la companyia TransAntarctic Film Syndicate Ltd., amb els drets de la qual volia finançar part de l'expedició. Per aquest motiu, el fotògraf australià Frank Hurley formava part de la tripulació de l'*Endurance* i es va ocupar de documentar el viatge d'una manera esforçada i exhaustiva.

Aquesta exposició aplega per primera vegada la col·lecció més completa del material fotogràfic i cinematogràfic de Hurley. En les seves imatges, Hurley va saber copsar magistralment la bellesa i la força de l'impressionant món de glaç que l'envoltava, la majestuositat i la terrible destrucció del vaixell, i l'heroica lluita diària de la tripulació per sobreviure –un miracle aconseguit, en bona mesura, gràcies a la capacitat de lideratge i la fermesa inesgotable de Shackleton.

Aquesta exposició és una **coproducció de la Fundació Caixa Catalunya i el American Museum of Natural History de Nova York**. A més de la col·lecció fotogràfica, presenta altres continguts addicionals amb relació a l'Antàrtida: materials didàctics i interactius que expliquen i contextualitzen l'aventura de l'*Endurance* explorant els àmbits històric, geogràfic i científic des d'una perspectiva actual.

Seguint les imatges de l'expedició de Shackleton, amb mitjans innovadors es mostren les extraordinàries característiques de les terres i els mars i gels antàrtics, les dificultats de viure i moure's en les dures condicions ambientals, la importància per al conjunt del planeta de les recerques que s'hi fan i, gràcies al Tractat Antàrtic, com aquest territori s'ha convertit en un símbol de cooperació internacional i protecció del medi ambient.

L'EXPOSICIÓ ORIGINAL DE L'AMERICAN MUSEUM OF NATURAL HISTORY

El 10 d'abril de 1999, l'American Museum of Natural History de Nova York va inaugurar l'exposició *The Endurance: Shackleton's Legendary Antarctic Expedition*, amb la qual va tornar a desvetllar l'interès per les expedicions antàrtiques.

L'aventura d'Ernest Shackleton és un dels grans relats sobre el coratge humà, la perseverança i la fe que il·lustren tota la història de les expedicions. Segurament, és una de les batalles més fascinadores de l'home contra la natura que hi ha hagut en l'època moderna, tot i que pugui fer l'efecte que pertany a uns temps molt llunyans. Va ser documentada d'una manera admirable a través de fotografies i pel·lícules, en un moment en què aquestes tecnologies ja començaven a avançar. Aquestes imatges són la base de l'exposició i del llibre que l'acompanya.

Certament, l'American Museum of Natural History comparteix amb Shackleton la mateixa set d'aventures. Des del 1887 ha patrocinat centenars de mils d'expedicions als confins del món per estudiar la natura i la diversitat cultural de la humanitat. Les nostres investigacions ens han portat també fins a la regió subantàrtica, que va tenir un paper tan important en la travessa de Shackleton. Avui dia, el museu disposa d'un equip de 200 científics que participen cada any en més de 120 expedicions al voltant del planeta, dins un actiu i avançat programa científic de treballs de camp.

Tots els que treballem al museu –de fet, gairebé tota Nova York– vam quedar meravellats del coratge i el caràcter de Shackleton, i fascinats per les extraordinàries fotografies de Frank Hurley. La gent va acudir-hi en massa per visitar l'exposició. És enormement gratificant –però poc sorprenent– veure que des d'aleshores aquesta mostra ha estat aclamada als Estats Units i diversos països d'Europa. Per això estem encantats que ara viatgi a Espanya, així com de la nostra col·laboració amb la Fundació Caixa Catalunya en aquest important projecte.

És un honor per a l'American Museum of Natural History poder donar a conèixer la història de Shackleton a tot el món. L'èxit creixent d'aquesta mostra és un exemple del programa d'activitats que el museu duu a terme per difondre les seves exposicions enllà de les fronteres del país, divulgant d'aquesta manera arreu del món les nostres recerques científiques i els programes educatius.

Esperem que aquesta exposició i aquest llibre seran per a vostès tan suggeridors i emocionants com ho han estat per a tots nosaltres.

Ellen V. Futter
Presidenta de l'American Museum of Natural History de Nova York

PRESENTACIÓ DE JERÓNIMO LÓPEZ, COMISSARI DE L'EXPOSICIÓ ADAPTADA

L'Antàrtida de Shackleton i d'avui

També a l'Antàrtida han canviat moltes coses des de l'època de l'Expedició Imperial Transantàrtica del 1914 dirigida per Sir Ernest Shackleton. Però els remots mars, gels i territoris australs encara són un espai extraordinari per a l'exploració i el descobriment. Malgrat els grans avanços tècnics, no deixa de fer-se difícil arribar, viure i moure's a l'Antàrtida. Continua essent un lloc, com al començament del segle vint, on es posen a prova tant la voluntat humana i el desig de trobar noves fronteres com l'afany d'avançar en el coneixement del que ens envolta; i tot això, emmarcat per l'esforç individual i col·lectiu de sobreposar-se a les dures condicions ambientals.

Des del punt de vista d'assolir l'objectiu original –travessar per primera vegada el continent antàrtic des del mar de Weddell fins al mar de Ross, passant pel Pol Sud–, l'expedició del 1914 va ser un fracàs rotund. Els expedicionaris ni tan sols van arribar a trepitjar el continent que volien creuar, però aquesta expedició significa una de les gestes més grans en la història de l'exploració, un exemple extraordinari de resistència a l'adversitat, un model de supervivència i un triomf de la voluntat humana per arribar a un objectiu.

Quan els expedicionaris van quedar atrapats pel glaç i hi van perdre el vaixell, l'objectiu ja no era travessar el continent sinó sobreviure. En aquest altre context inesperat, l'expedició sí que va ser un èxit autèntic, atès que les 28 persones que formaven l'equip, Shackleton inclòs, es van salvar.

Sens dubte, van haver de superar moltes situacions concretes, cadascuna de les quals era una acció tremendament meritòria: la marxa després de desballestar l'*Endurance*, la navegació amb una xalupa fins a l'illa Geòrgia del Sud i la travessa a peu per les abruptes muntanyes, la resistència del grup que va esperar a l'illa Elefant... Però no va ser tan sols un comportament heroic davant fets puntuals o situacions molt difícils. Crec que el més destacable, el més impressionant d'aquesta expedició i el seu mèrit més gran, és haver resistit i sobreviscut al conjunt de la peripècia, sense sucumbir al desànim durant un període tan llarg d'adversitat, no haver-se quedat en l'amargor del fracàs. I tot plegat en unes condicions cada vegada més penoses, que no van impedir que el grup es mantingués ferm, a pesar de la inevitable aparició de tensions i comportaments inherents a la condició humana.

El calendari de l'expedició posa de manifest la magnitud del temps transcorregut en aquelles dures condicions. El 5 de desembre de 1914, uns quatre mesos després d'haver sortit de Plymouth, Anglaterra, l'expedició abandonava l'últim lloc habitat, l'estació balenera de Grytviken, a l'illa Geòrgia del Sud. Fins al cap d'un any i quatre mesos i mig, Shackleton no va tornar al mateix lloc a demanar ajuda per rescatar el grup que havia quedat a la llunyana illa Elefant. I encara havien de passar tres mesos i mig més, fins que la totalitat del grup, sense cap baixa, arribaria el 3 de setembre de 1916 a la ciutat xilena de Punta Arenas. D'ençà que l'*Endurance* va salpar d'Anglaterra havien passat dos anys i un mes gairebé, i uns 22 mesos des que va sortir de l'illa Geòrgia del Sud cap a l'Antàrtida. Al darrere d'aquestes dates hi ha uns quants centenars de dies, més de 15.000 hores tenallats pel fred, la incomoditat, l'esforç, les tensions personals i col·lectives. Gairebé un milió de minuts i una multitud d'instantis i situacions a què va caldre sobreposar-se.

Sortosament, encara disposem dels relats originals dels protagonistes i les extraordinàries imatges copsades per Frank Hurley, les quals són un magnífic reflex d'aquella aventura; ens hem de congratular que, no pas sense dificultats, s'hagin pogut rescatar i conservar. Entre els

nombrosos llibres que s'han escrit sobre aquesta expedició, *Atrapados en el hielo*, de Caroline Alexander, suposa una aportació important i permet rememorar les extraordinàries vivències de Shackleton i dels seus homes. A través de les seves pàgines podem endinsar-nos en els múltiples factors que van intervenir en el desenvolupament de l'expedició i que van decidir-ne el resultat: la tria dels membres del grup expedicionari i les seves característiques individuals, la labor d'equip, el lideratge de Shackleton, la resistència individual i col·lectiva davant l'adversitat, el poder de la voluntat...

Els escenaris on va tenir lloc l'expedició de Shackleton ara són molt més coneguts i s'han convertit en un terreny dedicat a la recerca científica i a la protecció mediambiental, sota un règim en què, com en cap altre lloc del món, preval la cooperació entre països.

La necessitat de cooperació internacional per a l'avanç de la ciència en general es fa encara més palesa quan, a més a més d'haver d'abordar problemes complexos i interdisciplinaris que obliguen a reunir i emprar una gran quantitat de dades, les feines sobre el terreny s'han de fer a milers de quilòmetres de distància dels llocs habitats, sota unes condicions ambientals tremendament dures que abasten un territori tan extens com l'Antàrtida.

Amb la intenció que el territori antàrtic no fos objecte de discòrdia internacional, es va endegar un procés que va concloure amb l'establiment, l'any 1959, i l'entrada en vigor, l'any 1961, del Tractat Antàrtic. D'aquesta manera es va instaurar un règim d'administració internacional, únic al món, per al vast territori que ocupa la totalitat del continent i les aigües i les illes situades per sota dels 60° de latitud sud.

El Tractat ha mantingut els seus principis originals fins al dia d'avui, però s'hi han afegit un seguit d'acords i d'organitzacions de caràcter divers. Un dels elements principals que actualment formen part del denominat Sistema del Tractat Antàrtic és el Protocol sobre la Protecció del Medi Ambient Antàrtic, conegut també com Protocol de Madrid, perquè el van aprovar en aquesta ciutat, l'any 1991.

Abans d'instaurar-se el Tractat Antàrtic, la celebració de l'Any Geofísic Internacional entre el 1957 i el 1958 va incloure l'estudi de l'Antàrtida com un objectiu prioritari i va suposar una fita per al desenvolupament de la cooperació internacional en aquesta zona. Pel gran èxit aconseguit en aquella avinentesa, el Comitè Especial, establert aleshores dins el Consell Internacional d'Unions Científiques (ICSU) per coordinar els esforços investigadors de les dotze nacions involucrades, va derivar en l'establiment, el 1958, del Comitè Científic per a la Recerca a l'Antàrtida (Scientific Committee on Antarctic Research, SCAR). Aquest comitè, que rebria el premi Príncep de Astúries de cooperació internacional 2002, encara s'encarrega de promoure i coordinar la recerca científica a l'Antàrtida, i d'assessorar el Tractat Antàrtic en temes científics.

Els 12 països que van constituir inicialment l'SCAR i el Tractat Antàrtic han passat a ser-ne 32, en el cas de l'SCAR, i 45 (29 membres consultius i 16 d'adherits) en el del Tractat. Espanya està integrada en ambdues organitzacions com a membre de ple dret des de la fi de la dècada dels vuitanta. Els avanços importants que han tingut lloc des de l'inici del procés han refermat els arguments que confirmen els avantatges de la cooperació internacional en els afers relatius a l'Antàrtida.

Gràcies a la investigació que es desenvolupa a l'Antàrtida, avui tenim més coneixement d'aquest territori i dels processos que hi tenen lloc. Però, a més del coneixement local, ha estat possible descobrir i fer el seguiment d'importants processos de transcendència global. L'Antàrtida és un laboratori natural privilegiat i una peça clau en molts processos terrestres. La recerca antàrtica ha aportat evidències d'enorme importància per conèixer el passat i el present

del nostre planeta, evidències que són fonamentals per establir models de predicció que siguin relativament fiables.

Actualment hi ha molts temes d'estudi de reconeguda importància per als quals la investigació a l'Antàrtida és especialment rellevant. Es poden citar com a exemples el descobriment i seguiment del forat a la capa d'ozó, els estudis sobre el canvi climàtic global i el grau en què l'home hi ha intervingut, els càlculs sobre les variacions del nivell del mar, la biodiversitat o el paper de l'oceà Austral en el conjunt de la circulació oceànica i el clima del planeta. Les expectatives de descobriments nous a l'Antàrtida no s'acaben, com demostren els darrers sondeigs al glaç o l'existència dels llacs subglacials, com el cas espectacular del llac Vostok, amb aigües, sediments i organismes vius situats sota una capa de glaç de gairebé quatre quilòmetres de gruix i sense contacte amb l'atmosfera potser des de fa milions d'anys. L'Antàrtida és molt lluny d'on vivim, però fer-hi recerques contribueix significativament al progrés humà, a millorar la qualitat de vida i a preservar el nostre planeta.

L'expedició de Shackleton va ser 32 anys després del Primer Any Polar Internacional, celebrat entre el 1882 i el 1883. En aquella ocasió, una dotzena de països van contribuir a augmentar el coneixement de les zones polars amb quinze expedicions, si bé solament dues es van dirigir a l'Antàrtida. Mig segle després, entre el 1932 i el 1933 se celebraria el Segon Any Polar Internacional i, al cap de 25 anys, entre el 1957 i el 1958, es va organitzar l'Any Geofísic Internacional, esmentat abans. Aquest va constituir una fita fonamental per al desenvolupament de la recerca antàrtica. D'aquella iniciativa va sorgir la instal·lació d'estacions sobre el terreny i es van fundar importants organitzacions internacionals que encara perduren.

Coincidint amb els 125è, 75è i 50è aniversaris, respectivament, de les edicions anteriors, l'Any Polar Internacional 2007-2008 s'afegeix als esforços esmentats. Aquesta iniciativa, promoguda per dues grans organitzacions de caràcter mundial, l'International Council for Science (ICSU) i la World Meteorological Organization (WMO), suposarà, com les edicions precedents, un impuls important en el coneixement de les àrees polars i dels seus efectes en el sistema terrestre global. Hi contribuiran els mitjans moderns que hi ha actualment: els satèl·lits artificials, els sistemes de posicionament i de tractament de dades, les xarxes de comunicació electrònica, els mitjans de transport avançats i, sobretot, una comunitat científica i un món en general molt més interconnectat que no en èpoques anteriors.

Segles després d'aquelles navegacions amb què Espanya era a l'avantguarda de l'exploració a les mars australs, com la de Gabriel de Castilla el 1603 fins als 64° de latitud sud, i després de no haver estat present en els esdeveniments dels Anys Polars Internacionals celebrats als segles XIX i XX, ni en la instauració de l'SCAR i del Tractat Antàrtic, hem de congratular-nos que el nostre país es trobi avui, gràcies als esforços col·lectius dels darrers vint anys, en una posició que li permet desenvolupar una funció activa en les activitats, iniciatives i fòrums antàrtics internacionals.

També és motiu de satisfacció que, gràcies a la Fundació Caixa Catalunya i a la seva col·laboració amb l'American Museum of Natural History de Nova York, puguem rememorar l'expedició dirigida per Shackleton, admirar una completa mostra de les imatges preses per Frank Hurley i apreciar tot el que s'ha avançat des d'aleshores en el coneixement de l'Antàrtida, així com comprendre la importància que té la recerca científica en aquest territori per conèixer el passat, el present i el futur del nostre planeta. S'hi uneix aquesta oportuna edició de l'estupend llibre de Caroline Alexander *Atrapados en el hielo*, un vehicle excel·lent per endinsar-se en les vivències i en els extraordinaris episodis de l'expedició de Shackleton. Tot el

que hem esmentat coincideix amb la celebració de l'Any Polar Internacional 2007-2008, i aquestes iniciatives s'afegeixen al seu afany de difusió de la ciència i de les activitats polars.

Estic convençut que els valors que, d'una manera extraordinària, posa de manifest l'expedició de Shackleton i els seus homes el 1914 mereixen ser coneguts i difosos. Així mateix, l'Antàrtida, a banda de posseir un enorme potencial des del punt de vista científic i educatiu, suposa un model i, en certa manera, un símbol tant de la importància i els avantatges de la concòrdia i la cooperació internacionals, com de la protecció del medi ambient. Per tot això, més enllà dels coneixements específics que tanmateix aporta, la difusió d'aquesta expedició i de les característiques del medi on va esdevenir-se ens ajuda a reflexionar sobre aspectes relacionats amb la condició humana i amb els nostres comportaments individuals i col·lectius.

Dr. Jerónimo López

Doctor en ciències geològiques i professor titular de geodinàmica externa de la Universidad Autónoma de Madrid.

President del Comitè Espanyol de l'SCAR [<http://www.uam.es/cn-scar>], organització que l'any 2002 va rebre el premi Príncep de Astúries de cooperació internacional. Jerónimo López és també membre del Joint Committee organitzador de l'Any Polar Internacional 2007-2008.

Ha participat en set campanyes antàrtiques, fent recerca geològica, i és autor de més de 200 publicacions científiques nacionals i internacionals.

UN PASSEIG PER L'EXPOSICIÓ

L'aventura de Shackleton a través de les fotografies de Frank Hurley

L'exposició –que inclou un total de 167 instantànies en blanc i negre i en color– presenta la col·lecció fotogràfica de Frank Hurley més completa que s'ha mostrat mai.

Les fotografies presentades en aquesta exposició s'han fet a partir de les plaques i negatius originals de Frank Hurley, així com de l'àlbum de fotografies que va muntar a bord de l'*Endurance*.

Shackleton

D'origen irlandès, Shackleton era un veterà de les expedicions polars i un heroi nacional. El 1901, a 27 anys solament, va participar en l'expedició de Robert Scott a bord del *Discovery* i va aconseguir arribar a 1.198 km del Pol Sud. El 1908, l'expedició del *Nimrod*, que ell mateix va dirigir, va reduir aquesta distància a 156 km.

Les seves millors qualitats personals eren l'autoritat, la determinació i la lleialtat als seus homes. Els qui van estar a les seves ordres i el van arribar a conèixer bé, l'admiraven per la seva llibertat d'esperit i el seu gust per l'aventura. Va córrer molts riscos i algunes vegades es va equivocar en les seves decisions, però sempre va posar el benestar de la seva tripulació per damunt de tot.

Hurley

A bord de l'*Endurance* viatjava un fotògraf australià de gran talent, de nom James Francis ("Frank") Hurley, que Shackleton havia contractat per documentar l'expedició. Seria la segona visita de Hurley a l'Antàrtida, ja que prèviament havia participat en una expedició dirigida per l'explorador australià Douglas Mawson. Per aquest motiu, Shackleton va comptar amb ell.

A banda del talent com a fotògraf, Hurley estava dotat especialment per a les expedicions més difícils. Els seus companys el consideraven "fort com un roure", capaç de suportar les condicions més adverses i disposat a fer qualsevol cosa per copsar una bona imatge.

El començament de l'aventura

A l'agost del 1914, just quan s'havia declarat la Primera Guerra Mundial, el famós explorador Ernest Shackleton i la seva tripulació van partir cap a les mars australs per tal de fer la primera travessa a peu de l'Antàrtida.

Atrapats al glaç

Obrint-se camí per la glaçada mar de Weddell, quan els faltaven tan sols 160 quilòmetres per arribar al continent antàrtic, el seu vaixell, l'*Endurance*, va quedar encallat al glaç el 18 de gener del 1915.

El col·lapse de l'*Endurance*

El 27 d'octubre del 1915, la tripulació va haver d'abandonar el vaixell, víctima de la pressió dels blocs de glaç.

Els campaments

Shackleton va projectar aleshores guanyar a peu la terra situada a 480 km al nord-oest. Com que caminar es feia gairebé impossible, però, van decidir plantar les tendes al que anomenarien “Campament Oceà” i esperar que la deriva del glaç els acostés a terra ferma. Al cap d'uns quants dies, van reprendre la marxa en un altre intent frustrat: el glaç era tan tou que no podien avançar. Shackleton va decidir tornar a acampar en el que ara van batejar “Campament Pacència”. El 9 d'abril del 1916, els expedicionaris van partir en tres bots salvavides rumb a l'illa Elefant, on van arribar després de set dies de navegació molt perillosa.

El viatge del *James Caird*

Sabent que cap vaixell de rescat no arribaria mai a l'illa Elefant, Shackleton va triar cinc mariners experimentats per anar als centres baleners de l'illa Geòrgia del Sud en cerca d'ajuda. Van partir el 24 d'abril en el bot *James Caird*, deixant Frank Wild, el segon de bord i home de confiança, a l'illa Elefant a càrrec de la resta dels 22 expedicionaris.

El rescat

Shackleton i els seus homes van arribar a Geòrgia del Sud al cap de 17 dies de perill extrem durant les 800 milles nàutiques que havien recorregut (gairebé 1.300 km!), consumant una de les gestes més famoses de la història de la navegació. Després de creuar a peu les abruptes muntanyes i glaceres de l'illa, Shackleton, Crean i Worsley van aconseguir arribar a les estacions baleneres. Quan ja havien recollit els que havien quedat a l'altre costat de l'illa, Shackleton va fer el primer intent de rescatar els 22 homes a l'illa Elefant. Quatre mesos després de diversos intents frustrats, els van poder rescatar tots amb vida.

L'ANTÀRTIDA, DE SHACKLETON ALS NOSTRES DIES

Juntament amb les imatges de l'expedició de Shackleton, aquesta exposició també mostra les característiques del continent antàrtic, les dificultats de viure i moure's en les seves dures condicions ambientals i la importància de les investigacions que s'hi fan. L'Antàrtida ja no és el continent on un grup de nacions es disputa els mèrits dels seus exploradors; a través del Tractat Antàrtic s'ha convertit en un símbol de cooperació internacional i protecció del medi ambient.

Gràcies a la investigació que es fa a l'Antàrtida, actualment sabem més d'aquest territori. Però, a més, des d'allà ha estat possible descobrir i fer el seguiment d'uns importants processos de transcendència global. L'Antàrtida és un laboratori natural privilegiat i una peça clau en molts processos terrestres. La investigació antàrtica ha aportat evidències d'una enorme significació per conèixer el passat i el present del nostre planeta, i aquestes evidències són fonamentals per establir models predictius relativament fiables.

Com veurem guiats pel Dr. Jerónimo López, l'Antàrtida, l'escenari on va tenir lloc l'aventura de Shackleton i els seus homes, és un laboratori natural gegantí, un espai privilegiat des d'on es pot estudiar i entendre més bé el nostre planeta.

AUDIOVISUALS

Es projectaran documentals d'exploracions actuals i altres filmacions que recullen el treball de diferents grups espanyols d'investigació a l'Antàrtida.

L'horari de projeccions en l'espai de consulta de l'exposició serà de dilluns a diumenge de 10 a 20 h. Última entrada a les 19 h.

- L'exposició inclou un seguit de vídeos que revisen la història de l'exploració al Pol Sud, examinant científicament el comportament del glaç que va atrapar l'*Endurance* i oferint una mirada personal a l'extraordinari lideratge d'Ernest Shackleton.

Els vídeos *Introducció a l'exploració antàrtica* i *La mort de Shackleton* es projecten en dues pantalles de plasma.

Els vídeos *El poder del gel* i *El col·lapse de l'Endurance* es projecten en una pantalla de glaç de 2 x 1,5 m. Amb aquesta pantalla impressionant hem volgut fer present el veritable protagonista de la història: el glaç.

- L'exposició també presenta 10 produccions de curta durada. Estan distribuïdes per la sala, en petites pantalles interactives. El visitant les pot activar a mesura que recorre l'exposició.

La protección del medio ambiente antártico: Retos y compromisos

Vivir, moverse y trabajar en la Antártida

La investigación en la Antártida

El ecosistema antártico

La Historia geológica del continente

La vida fuera del Endurance

Antártico vs. Ártico

Los vientos catabáticos

El hielo y los icebergs

El mar de Weddell

INTERACTIUS

El Sol, les estacions i l'expedició

Interactiu mecànic que mostra els moviments de rotació i translació de la Terra respecte a la posició del Sol al llarg d'un any. L'objectiu és explicar el perquè del dia i la nit i del cicle de les estacions. Es relaciona amb l'expedició de Shackleton, alguns episodis de la qual serveixen per veure les condicions ambientals i els cicles anuals de la claror i la foscor.

La llum de l'aventura

Interactiu mecànic que presenta una simulació de la trajectòria del Sol sobre l'horitzó en latituds australs. Ofereix dues simulacions possibles, que s'accionen mitjançant dos botons: 21 de juny, solstici d'estiu (més hores de llum) i 21 de desembre, solstici d'hivern (poques hores de llum).

Aquest interactiu està construït sobre una representació en forma de maqueta tridimensional de la famosa fotografia de Frank Hurley dels membres de la tripulació

arrossegant el *James Caird* pel glaç. Sobre aquestes figures tridimensionals es projecta una llum (simulació del Sol) que recorre una trajectòria que crea l'eclíptica solar en aquesta latitud.

La navegació amb sextant

Interactiu mecànic que presenta una simulació de la navegació des de l'illa Elefant a la de Geòrgia del Sud que Shackleton i alguns dels seus homes van fer a bord del *James Caird*.

La tripulació de l'*Endurance*

Interactiu d'ordinador que es troba a la zona d'introducció de l'exposició.

Presenta els membres de l'expedició a través d'una fotografia de cada tripulant i la informació relativa al personatge: nom complet, data de naixença, edat al començament de l'aventura, ocupació anterior i càrrec a bord, mal nom que tenia a l'*Endurance*, relació amb Shackleton i informació complementària sobre algun moment destacat de cadascun en el context de l'aventura o anècdotes que poden ser d'interès.

El rebost de l'*Endurance*

Interactiu d'ordinador que proposa un joc basat en l'alimentació de l'expedició.

Es proporciona una llista de totes les provisions que duien a bord de l'*Endurance* perquè el visitant hi pugui seleccionar diversos aliments i elaborar un menú d'esmorzar, dinar i sopar.

El programa indica les possibles mancances o excessos en la selecció d'aquests menús, informant sobre les condicions de vida i despesa d'energia en les condicions en què va tenir lloc l'aventura.

El programa també estableix comparacions amb les dietes actuals de les persones que viuen i treballen a l'Antàrtida.

Com et vestiries per viatjar a l'Antàrtida?

Interactiu d'ordinador que proposa un joc basat en el vestuari dels membres de l'expedició, així com el material que van usar durant el viatge (sacs de dormir, flassades, etc.), necessari per afrontar les condicions antàrtiques.

Es pot comparar amb els materials i els equips que s'usen avui.

Interactiu en projecció

Projecció d'un mapa de l'Antàrtida que, a través d'una navegació interactiva, presenta una col·lecció de mapes físics i temàtics en relació amb el continent, informació sobre les principals expedicions a l'Antàrtida i tres produccions sobre la capa d'ozó, els corrents marins i l'estudi del glaç.

PEL·LÍCULA A L'IMAX PORT VELL

La aventura antàrtica

Si es presenta l'entrada del Museu Marítim s'obté un 10% de descompte en l'entrada a l'Imax Port Vell, i si es presenta l'entrada de l'Imax Port Vell al Museu Marítim s'obté un 33% de descompte per accedir a l'exposició.

Consulteu la cartellera: www.imaxportvell.com

ESPAI DE CONSULTA

L'exposició té un espai de consulta format per:

Quatre **ordinadors** on els visitants poden accedir a diverses webs ordenades segons les temàtiques a què fan referència: Shackleton i l'expedició de l'*Endurance*; la recerca a l'Antàrtida; programes antàrtics internacionals i nacionals, i l'Any Polar Internacional.

Espai amb **bibliografia** destacada relativa a la figura de Shackleton, a l'expedició de l'*Endurance* i als diversos aspectes que regulen actualment la investigació en aquesta zona del planeta.

A la pantalla de plasma d'aquest espai es projecten en temps real, cada 30 segons, imatges transmeses des de **webcams** situades a l'Antàrtida i d'altres de recents de les estacions de recerca antàrtica. Els punts on hi ha les webcams són: el Pol Sud, la base alemanya Neumayer, la base britànica Halley i la base argentina Maraimbo.

CURRÍCULUM DEL COMISSARI DE L'EXPOSICIÓ ADAPTADA

És doctor en ciències geològiques i professor titular de geodinàmica externa a la Universidad Autónoma de Madrid. Fa recerques geològiques a l'Antàrtida des del 1989. Responsable de nombrosos projectes científics, ha participat personalment en set campanyes antàrtiques, algunes en col·laboració amb científics i mitjans logístics d'altres països. El 1990 va fer la primera ascensió espanyola al Mont Vinson (4.897 m), la màxima altitud de l'Antàrtida.

Autor de més de 200 publicacions científiques nacionals i internacionals, unes 80 de les quals són sobre l'Antàrtida. També ha fet nombroses publicacions divulgadores i conferències en diversos fòrums. Va ser responsable de l'organització del Simposio sobre Geología de la Antártida Occidental, dins del III Congreso Geológico de España (Salamanca, 1992), i del VI Simposio Español de Estudios Antárticos (Miraflores de la Sierra, Madrid, 1996). Ha estat membre del comitè organitzador o del comitè científic d'una quinzena de congressos internacionals, alguns sobre l'Antàrtida, com ara el IX International Symposium on Antarctic Earth Sciences (Potsdam, 2003) o la SCAR Open Science Conference (Bremen, 2004).

Ha exercit com a delegat espanyol a l'SCAR Working Group on Geology (1992-1997), gestor del Programa Nacional de Investigación en la Antártida (1997-1998) en el Plan Nacional de I+D i secretari del Comité Polar Español (1998-2003) en el Ministerio de Ciencia y Tecnología.

Ha estat vicepresident de l'European Polar Board de l'European Science Foundation (2002-2005) i membre del panel d'avaluació de la ciència i la gestió del British Antarctic Survey nomenat pel Natural Environment Research Council. Des que es va fundar el 1998 i fins a l'any 2003 ha estat el representant espanyol al Comitè de Protecció del Medi Ambient Antàrtic, constituït després d'entrar en vigor el Protocol al Tractat Antàrtic sobre Protecció del Medi Ambient. Ha participat com a delegat en sis Reunions Consultives del Tractat Antàrtic.

A més, ha estat vicepresident de l'Scientific Committee on Antarctic Research (SCAR), organització de la qual és el delegat espanyol des del 1995, en qualitat de president del Comitè espanyol de l'SCAR. L'any 2002 l'SCAR va rebre el premi Príncipe de Asturias de cooperació internacional i el Dr. Jerónimo López va ser una de les persones que el va recollir. És membre del Consell dels Programes Científics i Tecnològics de l'Institut Polar Francès per al període 2002-2006.

Actualment és membre del Joint Committee per a l'Any Polar Internacional 2007-2007; aquest comitè de l'Scientific Council for Science (ICSU) i la World Meteorological Organization (WMO) s'encarrega d'organitzar i supervisar l'Any Polar Internacional.

CURRÍCULUM D'ALEXANDRA SHACKLETON. NÉTA DE SHACKLETON

L'Alexandra és l'única néta d'Ernest Shackleton i filla d'Edward Shackleton, qui va rebre el títol de Lord Shackleton. L'Alexandra es va llicenciar en Història i va treballar posteriorment per a la Nacional Book League i per a l'estat anglès. El 1991 va passar un mes a l'Antàrtida a l'Endurance de la seva Majestat, batejat així pel vaixell de Shackleton. Endurance és el lema de la família Shackleton "By Endurance we conquer (fortitudini vincimus)", és a dir, "per la resistència vencem". Aquesta estada a l'Antàrtida la va impressionar enormement i la va fer recuperar la memòria del seu avi, qui va morir amb només 41 anys, quan el seu fill Edward tenia tot just 10 anys.

Després de conèixer l'Antàrtida, la figura del seu avi Ernest Shackleton va deixar de ser per a ella una figura remota. A partir de llavors, es va endinsar en el coneixement del continent i en la història del seu avi i va començar a escriure i a impartir xerrades en nombroses ocasions. Va ser assessora per a la sèrie de televisió sobre Shackleton protagonitzada per Kenneth Branagh. És presidenta de la James Caird Society i ha participat en nombroses expedicions polars. És patrona de l'expedició Shackleton 2009. Són varies les expedicions modernes que han intentat repetir la proesa de Shackleton: la seva travessia des de l'Illa Elefant fins a Geòrgia del Sud a bord del James Caird, un bot de només 27 peus, i la posterior escalada a les muntanyes, on l'expedicionari es va endinsar fins a arribar a l'estació balenera per a demanar ajuda i rescatar la seva gent. Encara ningú ha pogut aconseguir-ho.

La James Caird Society [www.jamescairdsociety.com], és una societat sense ànim de lucre fundada en 1994 en el Regne Unit, constituïda per a preservar la memòria, l'honor i els remarcables fets que van tenir lloc en el descobriment i conquesta del Pol Sud, amb especial atenció a les qualitats de lideratge de Sir Ernest Shackleton (1874-1922), especialment durant l'episodi fallit però gloriós de l'expedició del Endurance.

PROGRAMA D'ACTIVITATS

L'exposició *Atrapats al gel* compta amb un ampli programa d'activitats que la complementen, dirigides per Jerónimo López, comissari espanyol de la mostra.

Del 26 de novembre al 13 de desembre de 2007

Sala d'actes del Museu Marítim de Barcelona
Av. de les Drassanes, s/n
08001 Barcelona

ENTRADA LLIURE A LES ACTIVITATS
AFORAMENT LIMITAT

• CICLE DE CONFERÈNCIES

DILLUNS 26 DE NOVEMBRE

19 h Conferència:

L'Antàrtida i les regions polars enfront de l'escalfament global

Jerónimo López

Doctor en Ciències Geològiques. Professor de la Universitat Autònoma de Madrid. President del Comitè Espanyol del SCAR (Scientific Committee on Antarctic Research). Membre de l'ICSU-WMO Joint Committee, organitzador de l'Any Polar Internacional 2007-2008.

Les regions polars tenen una important influència en el sistema terrestre i es compten entre les zones del planeta que estan experimentant canvis més importants els últims anys. S'obren escenaris amb expectatives econòmiques i també amb importants repercussions ambientals. Això coincideix amb la celebració d'un gran programa internacional d'investigació coordinada: l'Any Polar Internacional 2007-2008. Un esdeveniment les arrels històriques del qual es remunten al segle XIX. L'Antàrtida, l'escenari on es va desenvolupar l'aventura de Shackleton i els seus homes, és un gegantí laboratori natural, un lloc privilegiat per investigar i entendre millor el passat, el present i el futur de la Terra.

DIMARTS 27 DE NOVEMBRE

19 h Conferència:

Biodiversitat marina de l'alta Antàrtida: un fet insòlit al nostre planeta

Josep Maria Gili

Doctor en Ciències Biològiques. Professor d'Investigació del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC). Investigador de l'Institut de Ciències del Mar, Barcelona.

Una de les regles generals sobre la biodiversitat de la Terra és que aquesta és màxima a l'equador i disminueix progressivament cap als pols. Es podria pensar que hi ha poca vida desenvolupada sota la capa de gel de l'oceà Antàrtic. No obstant això, els últims anys s'ha descobert que els fons marins de l'alta Antàrtida alberguen una biodiversitat comparable amb la de zones tropicals. L'explicació d'aquest extraordinari fenomen

parteix de les característiques del mateix glaç marí i enllaça amb aspectes relacionats amb l'ecologia marina i la paleontologia.

DIMECRES 28 DE NOVEMBRE

19 h Conferència:

Vestigis d'un món glaçat al llit oceànic

Miquel Canals

Doctor en Ciències Geològiques. Catedràtic de Geologia Marina. Universitat de Barcelona.

Les modernes tècniques de cartografia submarina han posat de manifest una extraordinària varietat d'empremtes d'arada per glaceres i *icebergs* en els fons marins dels mars polars. Aquestes empremtes, que poden tenir centenars de quilòmetres de longitud, permeten conèixer la posició i les dimensions de les glaceres que s'estenien mar endins durant les èpoques fredes a què ha estat sotmesa la Terra en el passat. Tot això proporciona una visió insòlita de la magnitud del canvi global per causes naturals a les regions polars.

DIJOUS 29 DE NOVEMBRE

19 h Conferència:

La fotografia de Frank Hurley

Alejandro Castellote

Teòric, crític i comissari de fotografia, entre moltes altres activitats ha estat director artístic del Festival internacional PHotoEspaña de Madrid.

Més enllà del seu valor documental, les fotografies de Frank Hurley tenen un indiscutible valor artístic. Resulten fascinants per la seva qualitat formal i per la força amb la qual aconsegueixen captar la terrible aventura de l'expedició. La conferència s'endinsarà en el complex món creatiu de Hurley per revelar un artista de veritable caràcter, que va realitzar aquest treball en unes condicions molt difícils d'imaginar.

DILLUNS 3 DE DESEMBRE

19 h Conferència:

El lideratge: passat, present i futur

Roberto Quiroga

Doctor en Psicologia. Professor de l'Institut de Direcció i Gestió Pública d'ESADE, Barcelona. Expert de les Nacions Unides, Centre de Comerç Internacional, Ginebra.

El de Shackleton és l'exemple típic d'una certa classe de lideratge, i com a tal ha estat analitzat i considerat en molts casos un model a imitar. Tanmateix, en el món actual se segueix reflexionant sobre què és i com es desenvolupa aquest rol i, més en concret, sobre com es pot aplicar a l'actuació dels directius del present i del futur.

- **CICLE DE PEL·LÍCULES DOCUMENTALS**

DIMARTS 11 DE DESEMBRE

19 h Projectió del documental:

Atrapados en el hielo

(2001). Director i productor: George Butler. Guió: Caroline Alexander. Duració: 98'. Versió en castellà.

Documental sobre l'expedició a l'Antàrtida que va capitanejar Sir Ernest Shackleton entre el 1914 i el 1916. Un relat apassionant que s'acompanya de la fotografia i imatge cinematogràfica de Frank Hurley i troba suport en altres documents, filmacions posteriors als mateixos escenaris i fragments d'entrevistes a descendents dels protagonistes de l'expedició.

DIMECRES 12 DE DESEMBRE

19 h Projectió del documental:

***La Antártida: una aventura de naturaleza diferente* (1999)**

Director i guionista: John Weiley. Amb la participació del Museum of Science and Industry de Chicago. The Enterprise Studios. Durada: 40'. V.O. en anglès subtitulada en castellà.

L'Antàrtida és un lloc amb condicions molt diferents de les que hi havia en altres llocs Del planeta. Aquest documental ens acosta a un món ple de vida, mitjançant procediments tècnics que revelen una realitat fins ara desconeguda.

DIJOUS 13 DE DESEMBRE

19 h Projectió del documental:

South, pel·lícula original de l'expedició de Shackleton

South (1919) de Frank Hurley. British Film Institute. Duració: 81'. V.O. en anglès, subtitulada en castellà.

Es tracta de la pel·lícula original filmada per finançar l'expedició britànica del 1914. Relata la peripècia de Shackleton i els seus homes i inclou imatges que en la seva època van ser de gran novetat i interès.

MATERIALS DIDÀCTICS PER A VISITES ESCOLARS

Descarrega-te'ls del web!

En els webs www.museumaritimbarcelona.org i www.fundacioaixacatalunya.org es poden consultar diversos recursos i materials didàctics des de l'enllaç del web de l'exposició:

www.fundacioaixacatalunya.org

Instruments per a la descoberta: la construcció d'un quadrant

En aquesta visita, els alumnes hauran de construir un quadrant i ser capaços de determinar la seva posició, tal com va fer Shackleton en el seu viatge de l'illa Elefant a Geòrgia del Sud, al mig de l'Oceà Antàrtic.

Activitat per alumnes de secundària. Cal reservar amb antelació.

VISITES GUIADES

Cada diumenge al matí a les 12 h.

ACTIVITATS DE CAP DE SETMANA

Per a nens i nenes de 4 a 8 anys.

Exploradors del cosmos: la navegació per l'univers

Una activitat per a tots els públics, destinada a explicar els darrers avenços en la navegació per l'univers. Es realitza a la Sphaera del Museu Marítim.

Cada diumenge, a les 12 h i a les 12:30 h.

Aventura al Pol Sud

Un grup de científics de la Universitat de Barcelona està organitzant una expedició a l'Antàrtida per estudiar uns exemplars de pingüins únics. Si vols acompanyar-los, no t'ho pensis dues vegades i enrola't amb ells.

Cada diumenge, a les 11:30 h i a les 13 h.

Consulteu el web: www.museumaritimbarcelona.org

L'ANY POLAR INTERNACIONAL 2007-2008

Atrapats al gel s'organitza en el marc de l'Any Polar Internacional 2007-2008, que des del març del 2007 presenta un ambiciós programa d'investigació i difusió en què participen científics de més de seixanta països.

Per contribuir al coneixement de les regions polars i difondre la importància del seu estudi i conservació, sobretot en un moment de màxima preocupació pel comportament climàtic del planeta, la mostra ofereix, junt amb el relat de l'aventura, una gran quantitat de continguts científics sobre l'Antàrtida.

Pàgina web oficial de l'Any Polar Internacional 2007-2008: www.ipy.org

SUMARI

Altres itineràncies de l'exposició

Crèdits de l'exposició i del catàleg

Informació bàsica

Introducció

L'exposició original de l'American Museum of Natural History

Presentació de Jerónimo López, comissari de l'exposició adaptada

Un passeig per l'exposició

L'aventura de Shackleton a través de les fotografies de Frank Hurley

L'Antàrtida, de Shackleton als nostres dies

Audiovisuals, interactius i espai de consulta

Currículum de Jerónimo López. Comissari espanyol de la mostra

Currículum d'Alexandra Shackleton. Néta d'Ernest Shackleton

Programa d'activitats

Materials didàctics per a visites escolars

L'Any Polar Internacional 2007-2008

Web Atrapats al gel. La llegendària expedició a l'Antàrtida de Shackleton

Departament de premsa
Fundació Caixa Catalunya
Cap de premsa
Manel Foraster
Redacció
Laura de Andrés

C. Provença, 261-265 entresòl
Tel. 93 484 59 00 Fax 93 484 58 89
premsa_fcc@funcaixacat.org
www.fundacioaixacatalunya.org

Departament de premsa
Museu Marítim
Premsa
Dolors Bernal

Av. De les Drassanes s/n
Tel. 93 342 99 20 Fax 318 78 76
premsa.mmaritim@diba.cat
www.museumaritimbarcelona.org